

KONSTANTINOVIĆEVA MINĐUŠA

(Aleksandra Đurić Bosnić: *Poetika tamnog vilajeta. Radomir Konstantinović o duhu palanke u srpskoj književnosti, Službeni glasnik, Beograd, 2011*)

To kuda neprohod im,
 Čudno mi se otvori put.
 Momčilo Nastasijević, „Osama na trgu“

Kada se u horor filmu *Selo M. V. Najtana* (2004) otkrije da su stvorenja koja plaše meštane izolovane, gotovo utopijski harmonične sredine zapravo produkti manipulacije kako bi se jedna zajednica održala na okupu i na zavidnom stepenu poslušnosti, operacija prevođenja filmskog jezika na ravan razumljivosti biva pojednostavljena, a svi neverovatni događaji podvedeni su pod *čudno, objašnjivo, racionalno prihvatljivo*. Tada na scenu stupa otkrivanje onog zamračenog sloja značenja koji horor nužno nosi (narušavanje ravnoteže usled drevnog greha, individualne krivice zbog koje ispašta zajednica, blasfemije, onemogućene ljubavi, osujećenog materinstva i dr), pa se u navedenom filmu otkrivaju dosta pojednostavljeni međuljudski odnosi zasnovani na poverenju i njegovom izigravanju, kao i na ukorenjenom strahu od ukidanja genealoškog niza. Usled preterane brige za lične živote i živote svojih bližnjih, stanovnici sela nadomak šume guše svako obeležje svoje izuzetnosti, konformišući se do neprepoznavanja. Ovo, često viđeno, *štrumpfi-dumpfi-du* utapanje u kolektiv i podređivanje imperativu očuvanja postojećeg reda i poretka, naučenog stila – nije drugo do budni Duh Palanke koji, neupokojen, luta prostorima tamnog vilajeta, opominjući na uprosečavanje. Danas – zašao je svuda – u prosvetne ustanove kroz nestručne ili polustručne inkluzivne programe u kojima decu u isti mah vuku za uši da porastu i udaraju po glavi da se smanje; u najviše kulturne instance, gde ima mesta samo za one kod kojih je već na prvi pogled uočljiv disbalans između bogomdanog IQ i one, danas popularnije i visoko vrednovane, emocionalne inteligencije; u jeftini populizam i vulgarizaciju kulture kao dostupne svakom, *baš tu, na levoj polici, pa izvol'te, sami odredite gramažu*.

Tu negde, dakako na rubnim i nestabilnim predelima socijalne uklopljivosti, a krijući se od guste pomračine, sreća je Aleksandra Đurić Bosnić Radomira Konstantinovića, intelektualnog a potom i intertekstualnog i interkulturalnog nomada, koji je bio *Spiritus Movens* generacijama i generacijama tumača književnosti i filozofa. Njihov srećni spoj, knjiga *Poetika tamnog vilajeta*, objavljena u prestižnoj biblioteci „Tema“ Službenog glasnika, minuciozna je studija o Svetom pismu srpskog mentaliteta i njegovim literarnim otkrovenjima.

I ako bismo tražili dostojne pretke danas rasprostranjenog, u osnovi imagološkog, tumačenja književnosti kao manipulativnog polja i volje za moć, kao poligona za projektovanje ideoloških floskula i lakosvarljivih, instant ukusa, ne bismo morali ići daleko – našli

bismo u Konstantinovićevoj palanci i više nego što smo tražili – poziv na ovaploćenje sinteze estetskog i etičkog, amputirane udove Gospodina Proseka, pa i obavljene pripreme radnje za nas, danas tako nepripremljenu, Golu Masu konzumenata rijaliti programa – uspešnih i po rekordnim gledanostima poznatih propagatora filosofije palanke u kojima se tabui i zadati obrasci ponašanja palančana pokušavaju rušiti vulgarnim i prostim kao njihovim vrednosnim korelativom, koji, zbilja, na taj način, eksponira kako sebe, tako i kvazi-moral kao *point de repere*. Ipak, da ne bude zabune – o nama različitima je reč, o našim grupama koje smo formirali ili su nam, nekad, negde, nametnute, o našim izmišljenim zajednicama – nacijama, u koje se kunemo i u čije smo se temelje uzidali, onako, volonterski.

Ko je, dakle, podložan procesu demistifikacije u Filosofiji palanke i Tamnom vilajetu? Odgovor je: svi! I nacionalni mit, i vidovdanska tragika i njene mnogobrojne, nesagledive konsekvence, i rod koji je, u palanačkoj svesti i njenim ekstremnijim poetskim predstavnicima – u nedostatku stabilnih teoloških uporišta – *obogovljen*, a sve zarad toga da bi se pozicionirale vrednosti nametnute od zatvorene zajednice. Princip tvoračke subjektivnosti, kao jedini odsustvujući i ne pristajući na ustaljeni poredak, jedini je kadar da „poništava i dekonstruiše banalnost kao arhi-princip duha palanke, poništavajući u isti mah i svaku trivializaciju istinitosti i smisla (ovaploćenu diktaturu opšteg, jednoznačnog i stereotipnog)“, beleži Aleksandra Đurić Bosnić. I sklona je tome da implicira upravo kroz Radomira Konstantinovića kao otelotvorenje ovog principa, kao duhovnog delatnika u neprestanoj borbi protiv Zlih Volšebnika, koji nastavlja vinaverijansku tradiciju, tradiciju stvaralačke entropije, asimetrije i buntovništva, ljubavi za smrt. Vinaverova *minduša*, kao znak raspoznavanja – od pojedinih protagonista *Bića i jezika*, u koje, kao u pozitivne junake ubrajam sve lučonoše nonkonformističkog kreda, a pre svih Nenada Mitrova, čije je *makaze* Konstantinović čitao pažljivije no oni koji su se u prijateljstvo sa Mitrovim kleli – pa sve do Aleksandre Đurić Bosnić koja ju je i samim izborom svog naučnoistraživačkog tematskog plana, odredila kao vrednosni ekvivalent, ta je, dakle, *minduša* skarabej na konstantinovićeveskom, vazda načuljenom uhu, koji štiti tvorački subjekt dok luta palanačkim grobljem ili se osamljuje na trgu, prozrevši *jadnu jasnotu* kao *mračni put*, kao onaj prostor samo priloški određen kao *ovde dole* (sinonim dostojan palanke!) gde je *dugo* subjektu Nastasijevićeve proze, gde je „jedina zabava tražiti reč, moćnu da prizove smrt“, gde se vapi za makazama kao pobunom protiv demijurga. U isti mah, zebaldovskim jezikom rečeno, primećuje, Aleksandra Đurić Bosnić da je Konstantinović primetio da „i pored svog oćajanja i jadikovanja, smrt se u palanačkoj poetici nedvosmisleno doziva; i kada Pandurović peva nad grobom svoje mrtve drage, kao nad umrtvljenom moći za ljubav, on istovremeno peva i nad grobom duha palanke koji stoji nepomerljiv negde 'između zatvorenog plemena' i otvorenog sveta“. A opet, moć za ljubav dostupna je palanačkom duhu jedino onda kada je opredmećena, svrsishodna, podređena ideji očuvanja vrste, te i jamćenju održanja njegove istovetnosti, bez obzira na socijalni, starosni, polni i bilo koji drugi kontekst. Jer palanka je palanka, anistorijska kategorija u kojoj se onemogućavaju ukrštaji neodmerene subjektivnosti, u kojoj se priznaje jedino mudrost lokalnih šereta, a jeftini sentimentalizam i sarkazam, kao moćno oružje od prihvatanja različitog, kao i pamfletizam, kao simulacija sukoba, tvore jedno sigurno ishodište, ali i uporište stereotipa, u kojem se isti reprodukuju, čineći palanačko društvo promenljivim, ali samo u pogledu zadatah obrazaca. Ta jedna

jasnota prisutna je i u shematizovanim kulturnim matricama, koje se imaju samo zamenjivati novim modelima, i autorka je, u svom nadahnutom tumačenju Konstantinovića, u pravu kada beleži: „U duhom palanke prožetoj srpskoj kulturi i poeziji prve decenije XX veka, spoj aseksualne banalnosti i naivno realističkog empirizma suprotstavljen je ljubavi, fikciji, mistici i metafizičkom uvidu kao nužno preobražavalačkom u odnosu na svet i sopstvo.“ Čitajući ove redove, možemo samo žaliti što Radomir Konstantinović nije navodio još primera, ponajviše vezanih za srpsku prozu, a koji se odnose na osujećenu, sputanu seksualnost, onu patrijarhalizovanu koja ženama uskraćuje mogućnost uživanja, na rušenje stereotipa o zlim, raspomamljenim, osvetoljubivim ljubavnicama – bludnicama, tim pomahnitalim *luđakinjama* koje, poput starozavetne pramajke, bude greh u čoveku.

Ne mogu a da ne primetim, kao i Aleksandra Đurić Bosnić, koliko je *Filosofija palanke* aktuelna, posebno u doba sveopšte pornografizacije naših naravi, globalizacije voajerskog materijala koji svakodnevno uveseljava publiku (7–77), plastifikacije bića i jezika, vešte manipulacije mahnitim masmedijima. Zato se osvajanje slobode čini težim nego ikada ranije, a melanholija i pesimizam neizbežnim posledicama spoznavanja drugih, pre nego sebe. Knjiga *Poetika tamnog vilajeta* otvara put tom osvajanju slobode, između ostalog i stoga što efektno završava rečima u isti mah bartovski čitljivim, ali i hirurški preciznim: „Najzad, svako kreativno čitanje ovog dela neizbežno podrazumeva i pristajanje na izbor koji, već samim svojim činom, prerasta u duhovno delanje.“ Rečeno se odnosi na Konstantinovićevo delo, ali mi ćemo se, za ovu priliku, upisati u registar jakih utisaka koje studija Aleksandre Đurić Bosnić proizvodi na nas, kojima Palanka podstiče kreativne napore.